

GROUW, DE HERVORMDE “SINT PITER” KERK

Exterieur

De aan Sint Petrus gewijde kerk van Grou dateert uit de eerste helft van de 12^{de} eeuw. De kerk was geheel van tufsteen gebouwd, in romaanse stijl. Fragmenten van de oorspronkelijke bouw zijn nog duidelijk te zien aan de noord- en oostzijde van het koor en aan de noordmuur van het schip. Het versmalde, rondgesloten koor is versierd met een klimmend boogfries en horizontaal rondlopende boogfriezen. Ook zijn er nog gedichte rondbogige vensters waar te nemen. Het koor is in 1653 afgescheiden van het schip en toen verbouwd tot een ruimte met twee verdiepingen. Boven kwam het Rechtshuis van de grietenij en de benedenverdieping werd als gevangenis in gebruik genomen. Omstreeks 1870 werd het koorgedeelte verbouwd tot een kosterwoning (beneden) en een consistoriekamer (boven). De koster betrok omstreeks 1965 een andere woning, waarna de benedenverdieping werd verbouwd tot ruimten voor kerkelijke activiteiten. De gewijzigde bestemming van het koorgedeelte verklaart de bestaande ingebroken grote ramen. De noordmuur van het schip is grotendeels gaaf bewaard gebleven in zijn oorspronkelijke gedaante met beneden grote rondbogige spaarvelden. Vermoedelijk is de kerk, blijkens de flauw spitsbogige vensters, het gebruik van grote bakstenen in de noordmuur en het in baksteen uitgevoerde rondboogfries, in de 13^{de} eeuw gewijzigd. Dezelfde bakstenen fragmenten en een identiek bakstenen rondboogfries treffen we ook aan aan de zuidzijde en gedeeltelijk op het koor. Tevens is de kerk toen waarschijnlijk verhoogd zoals het bovenste in baksteen uitgevoerde deel van de muur, zowel aan de noord- als de zuidzijde, laat zien. Gedeelten van het koor en de zuidmuur zijn ommetseld met kleine bakstenen. In de zuidmuur zijn in de 17^{de} eeuw grote spitsbogige vensters ingebroken. In deze muur is aan het oosteinde een natuurstenen zonnwijzer opgenomen. Boven de ingang in de westmuur van de toren bevindt zich een fronton waarop in een gedicht melding wordt gemaakt van het ten geschenke geven van "Eeske boomen" voor het kerkhof door het grietmansechtpaar Burmania - Van Aylva in het rampjaar 1672. Het gedicht wordt bekroond met de wapens van Burmania en Van Aylva. De ingang van de kerk aan het westeinde van de zuidmuur is in de 15^{de} eeuw tot stand gekomen. In het merkwaardig vorm gegeven spaarveld boven de ingang is een baksteenversiering opgenomen. De in twee geledingen opgetrokken forse gotische zadeldaktoeren is gebouwd in de 14^{de} eeuw. De bouw van de toren is waarschijnlijk gepaard gegaan met een verlenging van de kerk, zoals aan het westeinde van de noordmuur is waar te nemen. Aangenomen moet worden dat de kerk toen tevens is verhoogd, zoals het bovenste in baksteen uitgevoerde deel van de muur, zowel aan de noord- als aan de zuidzijde, laat zien. De topgevels van de toren zijn versierd met klimmende nissen. De toren heeft tien dubbele galmgaten met een zandstenen middenstijltje. De oude klokken zijn in 1944 door de Duitse bezetters weggehaald en na de bevrijding niet teruggekomen. In 1947 en 1948 zijn door Jacobus van Bergen te Midwolda nieuwe klokken gegoten voor de toren van Grou en daarin aangebracht. Sedert 1989 bevat de toren ook een beiaard bestaande uit 18 klokken. De beiaard was een geschenk van de Spaarbank "Mid Fryslán" te Grou. Een automatisch speelwerk brengt het klokkenspel tot klinken. Het zeskantige torentje met open lantaarn op het koor dateert uit de 18^{de} eeuw en is vermoedelijk ter vervanging van een vroeger angelustorentje aangebracht. In het torentje hangt een klok die in 1653 is gegoten door Jurien Balthasar. Deze klok wordt bij de aanvang en aan het eind van de kerkdiensten geluid.

Interieur

Zoals hiervoor reeds is vermeld is het koorgedeelte na de reformatie, in 1653, door een muur van het schip gescheiden. Het schip werd ingericht voor de protestantse eredienst, waarbij de preekstoel tegen de zuidmuur, de plaats van de Woordverkondiging, het centrale element vormde. Het interieur heeft in de loop der eeuwen meermalen verbouwingen en wijzigingen ondergaan. Naar een plan van architect H.H. Kramer werden in 1908 rigoureuze veranderingen doorgevoerd. De hele inrichting van de kerk werd naar het oosten gericht. De oude preekstoel uit 1623 werd vertimmerd tot een kathedervormig spreekgestoelte onder het orgel. Bij de in 1992 uitgevoerde restauratie van de kerk is ernaar gestreefd de inrichting van het interieur zoveel mogelijk terug te brengen in de toestand van voor 1908.

Het interieur wordt overdekt door een houten tongewelf en de muren worden verbonden door houten trekbalken, korbelen en muurstijlen.

De preekstoel is afkomstig uit de in 1985 afgebroken Hervormde kerk van Gorredijk en is in 1683 voor die kerk vervaardigd. Bij de restauratie in 1992 is deze preekstoel in de kerk van Grou aangebracht. Hij is versierd met toogpanelen en heeft op de hoeken van de kuip gewrongen pilasters. De zijstukken van het doophek zijn nog oorspronkelijk 17^{de} eeuwse. Het voorste deel is in 1992 in dezelfde stijl nieuw gemaakt. Panelen van de oude preekstoel vormen nu een deel van de lambrisering tegen de oostelijke wand, aan weerszijden van de deur. Het portaal wordt van de kerkruimte gescheiden door een 17^{de} eeuwse wand met panelen en gedraaide balusters. Tegen deze wand staan twee overhuifde banken. De bank aan de

zuidzijde bevat snijwerk in renaissancestijl en dateert uit 1623. De noordelijke bank is gemaakt in 1656 en is eenvoudiger van uitvoering. Deze is nu de bank voor de kerkvoogden. De herenbanken tegen de noordmuur en tegenover de preekstoel dienden als zitplaatsen voor de grietmansfamilies. De bank met hangende overkapping is de Kamstra-bank. Op de overkapping zijn rijk gesneden wapenschilden bevestigd met het jaartal 1660. De wapens aan de frontzijde zijn van de echtelieden Donia - Kamstra, met links en rechts daarvan de wapens van respectievelijk de ouders van de man, Donia - Haitsma, en de ouders van de vrouw, Kamstra - Juckema. Gedurende de 18de eeuw hebben drie elkaar opvolgende telgen uit het geslacht Kamstra het grietmansambt van Idaarderadeel bekleed, van welke grietenij Grou de hoofdplaats was. De andere bank, waarvan de overhuiving op pijlers steunt, is ouder. Op de hoeken van de overhuiving staan vazen van bijzondere vorm en in het midden een opzetstuk met wapenschild, waarop het wapen van Roorda. In de 17^{de} eeuw waren achtereenvolgens twee Roorda's grietman van Idaarderadeel. Nadat deze familie was uitgestorven kwam de bank van in het bezit de familie Hanía. Vandaar dat deze bank, die als kerkeradsbank wordt gebruikt, nu naar deze familie wordt genoemd. omdat de inrichting van het interieur een aantal malen nogal ingrijpend is veranderd, moest het overige meubilair ook vaak worden aangepast. De banken bevatten daardoor onderdelen uit verschillende tijden, waarvan het oudste materiaal uit de 17de eeuw afkomstig is. De fraai gesneden zijschotten zijn uit de 18de eeuw.

Bij de restauratie in 1992 is de houten vloer uit de kerk verwijderd en zijn veel grafzerken van adellijke families en van aanzienlijke en welgestelde burgers en boeren weer te voorschijn gekomen. In het portaal is bij een restauratie in 1927 een uit de kerk afkomstige zerk in de muur bevestigd van de eertijds invloedrijke Grouster familie Van Asperen.

Van de vijf koperen kronen zijn twee nieuw en in 1992 geschonken door de Hervormde Zusterkring. De drie kaarsenkronen zijn laat 17^{de} eeuws. Boven de galerij aan de westzijde bevindt zich een groot tekstbord dat in 1654 is geschonken door de toenmalige grietman Carel van Roorda. Boven de teksten staat "Summa legis et Evangelij", = hoofdzaak van wet en evangelie. Links de samenvatting van de wet uit Mattheüs 22:37-39 met de spreuk, "Lex speculum maledictionis" = de wet is de spiegel van het kwaadspreken. Rechts de tekst uit Johannes 3:16 en de spreuk "Fidès anchora salutis", = het geloof is het anker van het heil. Onder de teksten de naam van de schenker met het jaartal en het gedeelde wapenschild met de wapens van Roorda en Idaarderadeel en de wapenspreuk van Carel van Roorda "suum cuique" = ieder het zijne. De teksten worden vastgehouden door geschilderde engelenfiguren. Het bord is omlijst door schilderwerk van loof en griffioenen. Bovenaan het-bord een geschilderd cherubijnshoofd met daaronder in Hebreeuwse letters JAHWE = DE HEER. De avondmaalstafel, de lezenaar, de kandelaar en het doopvont zijn in 1992 nieuw gemaakt.

De kerk bezit een zilveren doopbekken uit 1709 en avondmaalszilver dat bestaat uit de volgende delen: een broodschaal uit 1681, drie broodschalen uit 1826 en 1861, een grote schenkkan uit 1860 en drie bekers uit 1821, 1860 en 1987. De consistoriekamer op de bovenverdieping van het koorgedeelte heeft eenvoudige betimmeringen. De voormalige kosterwoning op de benedenverdieping bevat typisch eind 19de eeuwse betimmering en een stucplafond.

De vestibule heeft een rijke stucwerkversiering en imitatieschilderwerk van marmer en eiken.

Orgel

Al voor de reformatie bezat de kerk van Grou een orgel. In 1572 is sprake van reparatie aan het orgel. Het betrof hier een klein instrument. In 1654 bouwde de orgelmaker Willem Meynderts een nieuw orgel, waarbij het oude orgel rugpositief werd. Het nieuwe orgel had drie klavieren en een aangehangen pedaal en telde 16 stemmen.

Het is bekend dat dit orgel is gebouwd op de westelijke galerij, boven de ingang. Naar een bestek van de heer S.W. Velds, organist van de Martinikerk te Sneek, werd in 1852 door de firma L. van Dam en Zonen te Leeuwarden een geheel nieuw orgel met twee klavieren en vrij pedaal gebouwd op een galerij aan de oostzijde tegen de scheidingswand tussen schip en koor. De kosten van het instrument bedroegen totaal ruim à 7.300,--. Het oude orgel werd door de firma Van Dam overgenomen voor e 150,--. De vroegere orgelgalerij werd nu geheel ingericht met zitplaatsen. Het nieuwe instrument werd op 9 januari 1853 ingewijd met een feestrede door de toenmalige predikant Ds. J. Doll en ingespeeld door de heer Velds. In de loop der tijd onderging het orgel enkele dispositiewijzigingen. Tevens werd de kas bij de kerkrestauratie in 1908 zwart geschilderd.

In 1974 is het orgel gerestaureerd door Bakker en Timmenga uit Leeuwarden, waarbij het zoveel mogelijk de oorspronkelijke dispositie terugkreeg. Bij de restauratie van de kerk in 1992 werd het orgel weer in de oorspronkelijke mahoniekleur geschilderd. De dispositie van het orgel is als volgt:

hoofdwerk		bovenwerk		pedaal	
Prestant	16'	Salicionaal	8'	Subbas	16'
Octaaf 8'		Viola da Gamba	8'	Prestant	8'
Portunaal	8' (disc.)	Roerfluit	8'	Octaaf 4'	
Holpijp	8'	Salicet	4'	Quintadeen	8'
Octaaf 4'		Fluit travers	4'	Trobne	8'
Quintadeen	8'	Gemshoorn	2'		
Woudfluit	2'	Dulciaan	8'		
Roerfluit	4'				
Cornet	3 sterk (disc.)				
Mixtuur	3,4,5 sterk				
Trompet	8'				

T.E. van Popta
1997

Literatuur

-Kunstreisboek voor Nederland (Amsterdam/Antwerpen, 1977).

-Documentatiemateriaal verzorgd door de Werkgroep Kerk naar Buiten van de Raad van Kerken te Grou (1992,1993).